

Bouw! bij SWV De Eem

Samenvattend rapport over het onderzoek naar het gebruik van Bouw! binnen SWV De Eem

Joyce van Bentem &
Rosalin van der Hoeven

Voorjaar 2019

Bouw! bij SWV De Eem

Samenvattend rapport over het onderzoek naar het gebruik van Bouw! binnen SWV De Eem

Inhoudsopgave

1. Aanleiding en aanpak	2
2. Bevindingen	3
2.1 Preventie.....	3
2.2 Ouderbetrokkenheid	3
2.3 Bovenbouwtutoren.....	4
2.4 Planning	4
2.5 Beleid en evaluatie.....	4
2.6 Speciaal onderwijs en NT2.....	5
2.7 Aanvraag dyslexieonderzoek	5
2.8 Ervaringen delen.....	6
3. Bijlagen	7

1. Aanleiding en aanpak

Bouw! wordt sinds schooljaar 2017/2018 door het Samenwerkingsverband Passend Onderwijs De Eem (SWV De Eem) aangeboden aan alle 129 scholen in het samenwerkingsverband. Met het inzetten van Bouw! als preventieve interventie voor alle leerlingen in groep 2 t/m 4 die risico lopen op leesachterstanden, wil het SWV een significante vermindering bereiken van het aantal leeszwakke leerlingen en het aantal (onterechte) diagnoses dyslexie. Voorjaar 2019 werkten 1.839 leerlingen op 111 scholen met Bouw!, 18 scholen waren nog niet begonnen.

Daniëlle Vogelpoel is als Bouw! projectleider vanuit Lexima en SWV De Eem verantwoordelijk gesteld om het gebruik van Bouw! op de scholen van SWV De Eem te monitoren. Om een beeld te krijgen van hoe er met Bouw! gewerkt wordt op deze scholen, is er in september 2018 een QuickScan uitgegaan. In veel gevallen leverde deze vragenlijst een duidelijk beeld op van het gebruik van Bouw! op de desbetreffende school. Wanneer dit niet het geval was, werd er een bezoek gepland op deze school om meer te weten te komen over hoe zij werken met Bouw!. Het ging hierbij vooral om scholen die de QuickScan niet of slechts gedeeltelijk hadden ingevuld. Daarnaast werd er een bezoek gepland bij scholen die in de QuickScan aangegeven hadden dat er nog problemen of twijfels waren rondom Bouw!.

Van maart t/m mei 2019 zijn er ruim 40 schoolbezoeken uitgevoerd door Joyce van Bentem en Rosalin van der Hoeven onder begeleiding van Daniëlle Vogelpoel. Het doel van de bezoeken was tweeledig. Enerzijds was het doel om een beeld te krijgen van het werken met Bouw! op de desbetreffende school. Anderzijds werden de struikelblokken rondom Bouw! in kaart gebracht. Voorafgaand aan deze bezoeken is een vragenlijst opgesteld die als leidraad diende voor de gesprekken (zie Bijlage 1). De gesprekken werden gevoerd met de Bouw!-coördinator van de school. Na afloop van een gesprek werd er indien nodig een individueel advies geschreven voor de desbetreffende school. Dit werd gedaan wanneer de school hier zelf behoefte aan had of wanneer er vanuit het gesprek verbeterpunten naar voren kwamen.

Ter afsluiting van het onderzoek zijn er twee rapporten geschreven; een adviesrapport en dit rapport, het samenvattend rapport. In het adviesrapport wordt advies gegeven over de punten waar SWV De Eem haar scholen zou kunnen ondersteunen. De overige struikelblokken die naar voren kwamen uit de gesprekken, zullen daarin slechts puntsgewijs genoemd worden. Uitgebreide toelichting over deze struikelblokken is te vinden in dit samenvattend rapport. Waar mogelijk zijn hierbij adviezen en tips toegevoegd. Dit samenvattend rapport is verspreid onder alle scholen van SWV De Eem.

2. Bevindingen

Over het algemeen staan de scholen van SWV De Eem positief tegenover het werken met Bouw!. Bij bijna alle scholen wordt Bouw! ingezet en bij de meeste scholen gebeurt dit al op een goede manier. Dit blijkt uit zowel de QuickScan als uit de gesprekken. Uit de gesprekken bleek hiernaast ook dat de meerderheid van de scholen het waardeert dat SWV De Eem Bouw! beschikbaar heeft gesteld. Ze merken dat hun leerlingen het leuk vinden om met Bouw! te oefenen en sommige scholen zien al resultaat.

Toch kwam een aantal struikelblokken nog regelmatig naar voren in de gesprekken. Deze struikelblokken worden hieronder beschreven. Voor de overige struikelblokken, van individuele scholen, is zoveel mogelijk direct advies gegeven.

2.1 Preventie

Met het inzetten van Bouw! als preventieve interventie voor alle leerlingen in groep 2 t/m 4 die risico lopen op leesachterstanden, kan het aantal leeszwakke leerlingen significant verminderd worden. Veel scholen zetten het programma met die intentie adequaat in en starten al met Bouw! in groep 2. Veel scholen zetten het programma met die intentie adequaat in en starten al in groep 2 met Bouw!. Soms stoppen scholen alleen vervroegd met Bouw! en laten leerlingen het programma niet volledig doorlopen. Wanneer preventie op de lange termijn het doel is, zou hulp gecontinueerd moeten worden tot het programma afgerond is of minimaal tot eind groep 4 (Zijlstra, 2015) . Dit houdt in dat Bouw! als regel wordt ingezet gedurende een periode van 1,5-2 jaar. Op zorgniveau 3 betekent dit minimaal een uur oefentijd per week.

2.2 Ouderbetrokkenheid

Ouders kunnen een belangrijke rol spelen bij het werken met Bouw!. Veel scholen zetten ouders in als tutor, zodat de leerlingen ook thuis aan de slag kan gaan met Bouw!. Dit scheelt onderwijstijd op school, het regelen van eventuele extra tutores en zorgt voor meer ouderbetrokkenheid bij het leesproces. Hoewel scholen erg hun best doen om de ouders te motiveren om met Bouw! aan de slag te gaan, ervaren ze toch vaak problemen met de ouderbetrokkenheid bij Bouw!. Wanneer er thuis niet genoeg geoefend wordt, is het voor scholen lastig om aan voldoende oefentijd te komen. Daarom wordt van ouders meestal verwacht dat ze thuis de leerling een afgesproken aantal keer per week begeleiden. Hoe de ouders dit oppakken verschilt erg. De ene ouder oefent structureel elke week het afgesproken aantal minuten en de andere ouder lukt het niet om Bouw! in te plannen en ermee aan de slag te gaan. In de gesprekken en in de adviezen achteraf zijn veel tips meegegeven om de ouderbetrokkenheid bij het werken met Bouw! te vergroten (zie Bijlage 2). Scholen kunnen hier zelf de tips uit kiezen die passen bij hun ouderpopulatie en hun school.

2.3 Bovenbouwtutoren

Bovenbouwleerlingen zijn vaak goede tutoren. Ze worden door scholen dan ook enthousiast op grote schaal ingezet. Over het algemeen gaat dit erg goed, maar soms levert dit wel problemen op. Een van de problemen die regelmatig naar voren kwam, is het draagvlak onder de bovenbouwleerkrachten. Zij vinden het soms lastig om tijd vrij te maken voor de tutormomenten in het drukke lesrooster van hun leerlingen. Wanneer er op school samen een goede planning gemaakt wordt (zie 2.3), kan het verlies van onderwijstijd voor de bovenbouwleerling beperkt blijven. Bovendien is het voor de bovenbouwleerling juist van toegevoegde waarde om te oefenen met een jonge leerling. Zo kunnen ze hun sociale vaardigheden en verantwoordelijkheidsgevoel verder ontwikkelen. Een uitgebreide lijst met tips voor de inzet van bovenbouwtutoren is terug te vinden in bijlage 3.

2.4 Planning

Om Bouw! goed te implementeren is het noodzakelijk dat het een duidelijke plek krijgt in de planning. Tijdens de schoolbezoeken gaf een aantal scholen aan dat dit soms lastig is. Vooral als er gebruik wordt gemaakt van bovenbouwtutoren, moeten er verschillende roosters op elkaar afgestemd worden om een geschikt tijdstip voor Bouw! te vinden. Wanneer er een schoolbreed leesmoment is, is het vaak makkelijker de Bouw!-tutormomenten goed in te plannen. Deze leesmomenten vinden vaak plaats aan het begin van de ochtend of middag. Het is in ieder geval altijd van belang om duidelijke, schoolbrede afspraken te maken over de planning.

2.5 Beleid en evaluatie

Veel scholen die Bouw! al op een juiste manier inzetten, zijn nog niet toegekomen aan het schrijven van een beleid en het plannen van vaste evaluatiemomenten. Hoewel scholen wel het belang van deze twee punten inzien, zorgen tijdgebrek en werkdruk ervoor dat dit vaak nog geen prioriteit heeft.

Wanneer scholen aangaven dat ze het lastig vinden om een beleid te schrijven, zijn ze uitgenodigd om een beleidstraining te volgen. In deze beleidstraining wordt het schrijven van een beleid voor Bouw! besproken en krijgen cursisten handvatten. Ook wordt er al een start gemaakt met het schrijven van het beleid. Scholen die geïnteresseerd zijn in een dergelijke training kunnen contact opnemen met Daniëlle Vogelpoel om de mogelijkheden te bespreken.

Daarnaast is regelmatig evalueren belangrijk voor de kwaliteit van de interventie. Het is van belang om te evalueren met zowel de leerkrachten als de verschillende tutoren. Evaluatie met de leerkrachten geeft hen onder andere meer inzicht in het leerproces van de leerlingen in Bouw!. Deze evaluatiemomenten kunnen eventueel meegenomen worden bij de groepsbesprekingen. Evaluatie met de bovenbouwtutoren is van belang om de motivatie van de tutoren in de gaten te houden en te peilen of alles verloopt zoals het hoort.

Ook evalueren met ouders is om deze laatste reden van belang. Bij het thuis oefenen is het belangrijk om in de gaten te houden of de ouders het op de juiste manier doen. Deze evaluatiemomenten zouden tijdens de oudergesprekken meegenomen kunnen worden. Het is dus noodzakelijk om met alle betrokkenen duidelijke afspraken te maken over het evalueren.

2.6 Speciaal Onderwijs en NT2

Voor het speciaal onderwijs en scholen met veel NT2-leerlingen is de organisatie van Bouw! nog wat complexer. Vaak is het niet mogelijk om de ouders thuis te laten oefenen, ofwel door bijzondere omstandigheden, ofwel door onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal. Ook de inzet van bovenbouw tutores is lastiger, omdat hun (begrijpend) leesniveau soms onvoldoende is. In enkele gevallen lukt het wel om ouders en/of bovenbouw tutores (deels) in te zetten. Hoewel het lastig blijft om structureel een uur te oefenen, kunnen scholen vaak zelf veel oplossen door de inzet van vrijwilligers of onderwijsassistenten.

2.7 Aanvraag dyslexieonderzoek

Vanuit de scholen kwam naar voren dat er onduidelijkheid is over de aanvraag van een dyslexieonderzoek en de rol van Bouw! daarbij. Bouw! is een erkende interventie op zorgniveau 3 en kan gebruikt worden voor een aanvraag voor dyslexieonderzoek. Meer informatie over de aanvraag is te vinden op de site van SWV De Eem en in de Protocollen Leesproblemen en Dyslexie voor groep 3 (Gijssel, Scheltinga, Druenen & Verhoeven, 2015)¹ en groep 4 (Gijssel, Scheltinga, Druenen & Verhoeven, 2012)². Hieronder noemen we kort de twee vereisten die de poortwachter stelt voor de aanvraag van een dyslexieonderzoek, wanneer Bouw! is ingezet als interventie.

2.7.1 Toetsafname

De eerste vereiste van de poortwachter is dat Bouw!-toetsen afgenomen zijn door:

- Leesspecialist
- Remedial Teacher
- Intern Begeleider
- Leerkracht, in samenspraak met een specialist (leesspecialist, remedial teacher, intern begeleider, orthopedagoog of psycholoog)

¹ Gijssel, M., Scheltinga, F., Druenen, M. van, & Verhoeven, L. (2015). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie groep 3* (4^e druk). Nijmegen: Expertisecentrum Nederland

² Gijssel, M., Scheltinga, F., Druenen, M. van, & Verhoeven, L. (2012). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie groep 4* (3^e druk). Nijmegen: Expertisecentrum Nederland

- Onderwijsassistent, onder verantwoordelijkheid van een specialist (leesspecialist, remedial teacher, intern begeleider, orthopedagoog of psycholoog)

2.7.2 Oefenperiode

De tweede vereiste is dat de didactische resistentie van een leerling is aangetoond door een interventie van twee keer 12 weken. In deze periode moet er één uur per week op zorgniveau 3 geoefend zijn met Bouw! of een ander erkend interventieprogramma. Bouw! wordt als regel preventief ingezet gedurende een periode van 1,5-2 jaar, met vier oefensessies van 15 minuten per week.

2.8 Ervaringen delen

Tot slot gaf een aantal scholen aan behoefte te hebben aan het delen van kennis en ervaringen. Om die reden zal er vanuit Lexima begin volgend schooljaar een gebruikersbijeenkomst georganiseerd worden. Hier krijgen de Bouw!-coördinatoren de mogelijkheid om hun vragen, twijfels en opmerkingen met elkaar en met Daniëlle Vogelpoel te delen en te bespreken. Als bekend is wanneer dit plaats vindt, worden scholen hiervan via de mail op de hoogte gesteld.

3. Bijlagen

3.1 Bijlage 1: Vragenlijst interview

Kunt u vertellen hoe het met Bouw! bij u op school gaat? Hoe geven jullie het vorm?

- Hoeveel kinderen telt de school?
- Hoeveel kinderen werken met Bouw!? Bij benadering in groep 2 en 3 en evt. hogere leerjaren?
- Hoe lang al?
- Wat is het startmoment?
- Hoe worden kinderen geselecteerd?
- Hoe vaak wordt er geoefend? (hoeveel minuten?) Thuis/school?
- Wie oefent er? Hoe zit het met tutoren?
- Wie neemt de toetsen af? Wanneer?
- Wie zijn de verantwoordelijken voor Bouw!? (aanspreekpunt voor tutoren, ouders, leerkrachten etc.)
- Zijn er vaste evaluatiemomenten? Met wie?

Hoe ervaart u het werken met Bouw!?

- Effectief? Waaraan ziet u dat?
- Vinden leerlingen het leuk? Vinden tutoren het leuk?

Hebben jullie de aanpak voor het werken met Bouw! vastgelegd in een document?

- Wat staat erin?
- Waarom niet? Tijd?
- Handvatten voor nodig?

Waar lopen jullie tegenaan?

- Draagvlak ouders/kinderen/tutores/collega's?
- Genoeg tutoren?
- Faciliteiten? > ICT? Werkplekken?

Heeft u zelf een Bouw!-training gevolgd?

- Heeft u (daardoor) genoeg kennis van Bouw!?
- Hoe vond u dat? Zou u behoefte hebben aan meer training?
- Hebben collega's ook een training gevolgd?

Hebben jullie nog ergens hulp bij nodig?

- Is er vervolcontact gewenst? (voor ons)
- Andere vragen/opmerkingen?

Ziet u nog verbeteringen voor het programma Bouw!?

- ... Lexima is voortdurend bezig het programma te verbeteren en wil graag rekening houden met de wensen en behoeften van gebruikers

3.2 Bijlage 2: Tips ouderbetrokkenheid

- Instructie: Goede instructie is essentieel: laat ouders tijdens een instructiemoment oefenen met het gastaccount, laat ze alle soorten lessen zien en leg de klankuitspraak en het feedback geven uit. Benadruk op zo'n moment ook vooral het belang van het oefenen met Bouw!.
- Controle: Probeer de ouders regelmatig te controleren en hen aan te spreken als er niet (genoeg) geoefend wordt. Wanneer er niet geoefend wordt, leg dan uit dat het uur voor zorgniveau 3 wellicht niet gehaald wordt en dat het kind dan niet in aanmerking komt voor dyslexieonderzoek. Op het moment dat ouders de lessen niet goed uitvoeren of niet op de juiste manier feedback geven, kunnen ze het best nog eens uitgenodigd worden op school om de uitleg te herhalen of te verduidelijken. Dit kan eventueel ook met een groep ouders tegelijk in de vorm van een instructieavond/ochtend.
- Goed voorbeeld: Op een dergelijke instructieavond/ochtend zou er om hulp gevraagd kunnen worden aan een ouder bij wie het goed gaat en zou deze ouder als voorbeeld gesteld kunnen worden. In het kader van goed voorbeeld doet goed volgen.
- Contract: Er kan een contract opgesteld worden, waar de ouders dus echt tekenen om zelf ook te gaan oefenen met Bouw!.
- Planning: Raad de ouders aan om thuis altijd op een vast tijdstip te oefenen, bijv. voor of na het eten. Ouders kunnen het oefenen ook aantrekkelijker maken door er een beloning aan te koppelen.
- Op school: Er zou een moment gecreëerd kunnen worden aan het begin of einde van een schooldag waarop ouders op school met Bouw! aan de slag kunnen. Dit geeft structuur en sociale controle. Bovendien kan het dan geen excuus zijn dat de computer o.i.d. niet werkt.
- Evaluatie: Terugkoppeling is belangrijk, zo kunnen ouders ook de voortgang volgen en blijven zij gemotiveerd om door te zetten. Koppel het daarom ook vooral aan ouders terug als het wél goed gaat om ze positief te stimuleren.

3.3 Bijlage 3: Tips inzet bovenbouw tutoeren

- Instructie: Goede instructie is essentieel: neem de tijd om de tutoeren goed in te werken. Laat ze oefenen met het gastaccount en laat hen de verschillende soorten lessen zien. Er zijn 6 verschillende soorten lessen. Daarnaast is het van belang om de uitspraak van de klanken te benadrukken, de manier van feedback geven te bespreken en vooral ook te vertellen dat ze veel complimenten mogen geven.
- Extra opdrachten: Er zijn leuke, creatieve opdrachten te koppelen aan het tutorlezen. De bovenbouwleerlingen zouden bijv. sollicitatiebrieven kunnen schrijven om tutor te worden of verslagjes over wat wel en niet goed gaat tijdens de Bouw!-momenten.
- Tijdsindeling: Om zo min mogelijk onderwijstijd te verliezen voor de tutoeren is het handig om het oefenen met Bouw! direct aan het begin van de ochtend of het begin van de middag te plannen. Het is helemaal ideaal, wanneer het mogelijk is, om dan schoolbreed vrij lezen op het programma te zetten. Tutores gaan bij de eerste bel naar binnen, pakken hun device (laptop, Chromebook etc.) of gaan naar de vaste computer en loggen in. Pas als de les klaar staat, halen ze hun leerling op. Daarna werken ze de afgesproken tijd met Bouw!.
- Leesniveau: De tutoeren moeten accuraat kunnen lezen op AVI-niveau M6. Ze moeten daarnaast de gelezen opdrachten kunnen begrijpen. Hierbij kan een goede instructie over het programma en de verschillende lessen een belangrijke rol spelen. Zwakke lezers zijn soms de beste tutoeren. Zij herkennen zich in de problemen, kunnen hun ervaringen delen en zijn vaak blij dat zij nu ook iemand kunnen helpen.
- Toetsen: De toetsen mogen natuurlijk niet afgenomen worden door de bovenbouw tutoeren. Wel kun je bij het afnemen van de toetsen af en toe de tutor aanwezig laten zijn, zodat een eventueel succes samen gevierd kan worden.
- Evaluatie: Regelmatig evalueren met de bovenbouw tutoeren is erg belangrijk. Wanneer de tutoeren merken dat hun leerling verbeterd, blijven ze zelf ook beter gemotiveerd om door te gaan. Daarnaast is het goed om in de gaten te houden of de tutor en de leerling een goede match zijn. Dit kan tijdens een evaluatiemoment soms duidelijk naar voren komen.
- Afwisseling: Het is vaak goed om af te wisselen. Zet tutoeren bijvoorbeeld in van vakantie tot vakantie. Op die manier gaan de tutoeren het niet snel saai vinden en hoeven ze ook niet veel onderwijstijd te missen.